

РОГАТИНСЬКА Н. З.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри публічного права
юридичного факультету
(Тернопільський національний
економічний університет)

УДК 343.14+343.135

СЛІДЧИЙ СУДДЯ: ПОСТАНОВКА ТА ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ В УКРАЇНІ

Розглянуто різні точки зору вчених процесуалістів на доцільність впровадження інституту слідчого судді в кримінальному процесі України. Проаналізовано положення нового Кримінально-процесуального кодексу України стосовно слідчого судді та визначення функцій під час кримінального провадження. Особливу увагу приділено правовому статусу слідчого судді.

Ключові слова: *слідчий суддя, судова влада, судовий контроль, кримінальне провадження.*

Рассмотрены разные точки зрения ученых на целесообразность внедрения института следственного судьи в криминальном процессе Украины. Проанализировано положение нового Криминально-процессуального кодекса Украины относительно следственного судьи и определения функций во время криминального осуществления. Особенное внимание уделено правовому статусу следственного судьи.

Ключевые слова: *следственный судья, судебная власть, судебный контроль, криминальное осуществление.*

The different points of view of scientists are considered on expedience of introduction of institute of investigation judge in the criminal process of Ukraine. Position of the new Kriminal'no-procesual'ного code of Ukraine is analysed in relation to an investigation judge and determination of functions during criminal realization. The special attention is spared legal status of investigation judge.

Key words: *investigation judge, department judicial, judicial control, criminal realization.*

Вступ. Одним із основних положень судово-правової реформи в Україні є удосконалення правових та організаційних засад судової влади. Прийняття 13 квітня 2012 р. нового Кримінально-процесуального кодексу України стало однією із знакових подій у реформуванні кримінальної юстиції.

Актуальним є постановка та дослідження запровадження інституту слідчого судді, який контролюватиме діяльність органів досудового розслідування та братиме безпосередню участь у кримінальному провадженні.

Головним завданням слідчого судді є здійснення судового захисту прав і законних інтересів осіб, які приймають участь в кримінальному процесі, та забезпечення законності провадження по справі на досудових стадіях.

Незалежний судовий контроль, об'єктивне і незалежне досудове слідство неможливі без наявності слідчого судді, об'єктивного і незалежного дослідника обставин вчиненого злочину.

Роль інституту слідчого судді багатоаспектна і полягає у забезпеченні режиму законності при провадженні в кримінальній справі, захисті конституційних прав і свобод людини і громадянина, привнесенні елементів змагальності у досудове провадження. Діяльність слідчого судді повною мірою має відповідати вимогам об'єктивності, справедливості, постійності, пронизувати все досудове провадження аж до прийняття кримінальної справи суддею, який вирішуватиме її по суті, що відбиватиметься на підвищенні ефективності забезпечення законності й обґрунтованості обмеження конституційних прав та свобод людини і громадянина.

Інститут слідчого судді та окремі його питання давно перебувають у полі зору науковців та були предметом наукових досліджень таких вчених, як: Ю.М. Грошевий, В.Т. Маляренко, В.Д. Бринцев, Ю.П. Аленін, А.Р. Туманянц, М.А. Погорецький, Д.П. Письменний, І.В. Рогатюк, З.Д. Смітєнко, В.М. Федченко, В.І. Чернобук, В.І. Шишкін, М.Є. Шумило, Ю.В. Скрипіна та інших.

У зв'язку з цим варто зазначити, що інститут слідчого судді є одним з найбільш необхідних інститутів в системі нового КПК України, хоча проблемних питань залишається дуже багато, особливо щодо практичного застосування окремих положень закону в цій сфері.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження та визначення особливостей та доцільності запровадження інституту слідчих суддів у кримінальний процес України. Її новизна полягає в з'ясуванні місця й ролі слідчого судді, його правового статусу в системі кримінально-процесуальної діяльності.

Результати дослідження. Інститут слідчого судді є новим, що зумовило необхідність здійснення його комплексного аналізу за законодавством тих держав, у яких він передбачений, а також проектами КПК України з урахуванням механізму реалізації судової влади на досудовому провадженні по кримінальних справах за чинним КПК України.

У кримінально-процесуальному законодавстві європейських країн і країн СНД по-різному визначається суб'єкт уповноважений здійснювати контрольні функції на досудовому провадженні. Приміром, посада слідчого судді існує в КПК Латвії й Італії. У кримінальному процесі Франції функціонують і слідчі судді, й судді по свободах та ув'язненню. Суддя по кримінальному переслідуванню передбачений за КПК Республіки Молдова. У КПК Литовської Республіки закріплено статус судді досудового провадження. У ФРН судові повноваження при проведенні дізнання покладаються на суддю-дізнавача. Не припиняються дискусії щодо необхідності запровадження посади слідчого судді в кримінально-процесуальне законодавство Росії й Казахстану [1, с. 897].

У науковій кримінально-процесуальній літературі висловлені різноманітні пропозиції стосовно статусу слідчого судді. Наприклад, В.Т. Маляренко і П.П. Пилипчук вважають, що слідчий суддя повинен здійснювати повноваження судового контролю за досудовим розслідуванням, покладені на нього Конституцією України, а також приймати рішення про застосування всіх заходів процесуального примусу, які суттєво обмежують конституційні права і свободи людини, вирішувати питання про відповідальність за невиконання або неналежне виконання процесуальних обов'язків, розглядати скарги на постанови про відмову в порушенні кримінальної справи та про закриття кримінальної справи, про усунення захисник від участі у справі [2, с. 14-15].

Ю.М. Грошевий наголошує на доцільності введення слідчого суддю, який розглядав би скарги на рішення слідчого, вирішував би питання обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту і продовження строків тримання під вартою, санкціонував обшук житла чи іншого володіння особи, накладення арешту на кореспонденцію і зняття інформації з каналів зв'язку, а також розв'язував би питання, що стосуються перевірки правомірності обмеження прав громадян під час досудового слідства [3, с. 696].

Ю.В. Скрипіна рекомендує віднести до повноважень слідчого судді повноваження, пов'язані з:

- а) забезпеченням прав учасників кримінального процесу;
- б) здійсненню контролю при їх ознайомленні з матеріалами кримінальної справи;
- в) ухваленням рішення про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у провадженні по кримінальній справі та ін. [4, с. 12-13].

Проблема правового статусу судді в кримінальну процесі завжди викликала науковий інтерес у вчених-процесуалістів як за радянських часів, так і в роки становлення незалежної України. Особливо гостро вона постала в умовах реформування кримінального судочинства на сучасному етапі.

Визначення правового статусу судді в кримінальному процесі можна звести до такого:

- визначення меж повноважень суду під час здійснення контролю за дотриманням прав та законних інтересів громадян на досудових стадіях кримінального процесу;
- проблеми дозвільної функції суду у досудовому провадженні і порядок її реалізації;
- питання порушення суддями кримінальних справ приватного обвинувачення;
- регламентація повноважень суду щодо здійснення ним правосуддя;
- проблеми організації процесу прийняття та винесення рішення у кримінальних справах судами України;
- проблеми доцільності запровадження не традиційних для України інститутів «суду присяжних», «мирових суддів», «слідчих суддів».

Щодо порядку набуття статусу слідчого судді, то новий КПК України встановлює, що слідчий суддя (слідчі судді) у суді першої інстанції обирається зборами суддів зі складу суддів цього суду. Також у п. 18 перехідних положень КПК встановлює наступне: не пізніше трьох місяців з дня опублікування цього Кодексу у місцевих загальних судах проводяться збори суддів з метою обрання слідчих суддів у порядку, встановленому Законом України «Про судоустрій і статус суддів». У разі якщо у зазначений строк слідчого суддю не було обрано, його повноваження, передбачені цим Кодексом, виконує найстарший за віком суддя цього суду до дня обрання слідчого судді.

Тобто закон встановлює, що статус слідчого судді набувається шляхом обрання слідчого судді з-поміж суддів певного суду іншими суддями цього ж суду. При цьому в законі немає жодних вимог чи обмежень до кандидата на виконання функцій слідчого судді, не встановлюється мінімальної чи максимальної кількості слідчих суддів у певному судді залежно від загальної кількості суддів цього суду, не передбачається жодної залежності набуття особою цього статусу відносно спеціалізації цього судді у певній категорії справ. Також закон не встановлює і не регламентує порядку висунення претендентів на цей статус, порядку скликання і проведення зборів суддів, їх кворуму, необхідної кількості голосів за обрання особи; щодо строку, на який обирається слідчий суддя тощо.

Всі ці питання закон фактично відносить на вирішення зборів суддів певного суду, розраховуючи, що судді зможуть самостійно їх врегулювати. Лише на випадок не вирішення цього питання зборами суддів,

закон передбачає, що статус слідчого судді поза обранням й без урахування згоди такої особи набуває найстарший за віком суддя цього суду. При цьому ні закон, ні жодні інші спеціальні інструкції не встановлюють жодних пільг у навантаженні слідчого судді порівняно з іншими суддями й не передбачають можливості спеціалізації слідчого судді у вирішенні виключно тих справ, які відносяться саме до компетенції слідчого судді, будучи звільненим від розгляду інших категорій справ. Немає однозначної відповіді також й на питання, яким чином мають розподілятися справи між кількома слідчими суддями у певному суді, й чи в змозі автоматизована система розподілу справ враховувати необхідність пропорційного розподілу певних справ саме між слідчими суддями цього суду.

Згідно з новим КПК, істотно розширюється судовий контроль за органами досудового розслідування. Метою такого контролю є забезпечення прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні. Слідчий суддя на стадії досудового слідства стає ключовою фігурою у кримінальному процесі. Багато питань, які відповідно КПК 1960 р. були віднесені до компетенції прокурора та слідчого, тепер вирішує слідчий суддя з дотриманням принципу змагальності, у присутності сторін.

Повноваження слідчого судді в кримінальному процесі можна розділити на три основні групи:

– повноваження слідчого судді при застосуванні заходів процесуального примусу на стадії досудового розслідування кримінальної справи;

– повноваження слідчого судді при розгляді скарг на дії та рішення особи, яка здійснює дізнання, слідчого чи прокурора;

– повноваження слідчого судді при проведенні слідчих дій, які обмежують конституційні права людини і громадянина.

Новий КПК України покладає на слідчого суддю значний об'єм функцій та обов'язків, які він має виконувати. Функції слідчого судді, які він здійснює в ході кримінального провадження, можна умовно поділити на кілька груп:

1. Розгляд питань, які стосуються застосування, зміни чи скасування заходів забезпечення кримінального провадження.

2. Нагляд за дотриманням законності в питаннях затримання особи та утримування її під вартою.

3. Надання дозволів на вчинення окремих слідчих дій в ході досудового розслідування.

4. Вирішення питань щодо поміщення неповнолітнього у приймальник-розподільник та щодо направлення особи до медичного закладу для проведення психіатричної експертизи.

5. Функції слідчого судді в межах міжнародного співробітництва під час кримінального провадження [5].

Слідчі судді вирішують питання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження.

При цьому у кожному випадку розгляду відповідних клопотань слідчі судді зобов'язані:

– сумлінно і принципово здійснювати повноваження із судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні під час досудового розслідування, діяти у межах і відповідно до вимог закону;

– перевіряти наявність об'єктивної необхідності та виправданість такого втручання у права і свободи особи, з'ясувати можливість досягнення мети, на яку посилається автор клопотання, без застосування цих заходів;

– зважати, що незалежно від визначеного процесуальним законом суб'єкта ініціювання застосування заходів забезпечення обов'язок довести наявність трьох необхідних складових для їх застосування (ч. 3 ст. 132 КПК) покладається на слідчого та/або прокурора;

– враховувати, що докази на підтвердження обставин, викладених у клопотанні про застосування заходів забезпечення, подаються особою, яка заявляє таке клопотання;

– пам'ятати, що суддя, який брав участь у кримінальному провадженні під час досудового розслідування, згідно з ч. 1 ст. 76 КПК не має права брати участь у цьому ж провадженні в суді як першої, так і апеляційної та касаційної інстанцій, а також при перегляді судових рішень Верховним Судом України або за ново виявленими обставинами. Слід зважати, що лише з дозволу та на підставі ухвали слідчого судді проводяться процесуальні дії, під час яких має місце суттєве тимчасове обмеження прав та інтересів осіб. До переліку таких дій, крім негласних слідчих (розшукових), належать окремі слідчі (розшукові) дії, більшість заходів забезпечення кримінального провадження й інші процесуальні дії, а саме: привід (ч. 2 ст. 140 КПК); накладення грошового стягнення (ч. 2 ст. 144 КПК); тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом (ч. 2 ст. 148 КПК);

– відсторонення від посади (ч. 2 ст. 154 КПК); тимчасовий доступ до речей і документів (ч. 2 ст. 159 КПК); арешт майна (ч. 2 ст. 170 КПК); запобіжні заходи (ч. 4 ст. 176 КПК); знищення, передача для технологічної переробки або для реалізації речових доказів за відсутності згоди власника (ч. 6 ст. 100 КПК); обшук (ч. 2 ст. 234 КПК); огляд житла чи іншого володіння особи за відсутності добровільної згоди особи, яка ним володіє (ч. 2 ст. 237 КПК); слідчий експеримент, що проводиться в житлі чи іншому володінні особи, за відсутності добровільної згоди особи, яка ним володіє (ч. 5 ст. 240 КПК); примусове відібрання біологічних зразків для експертизи (ч. 3 ст. 245 КПК); примусове залучення особи для проведення медичної або психіатричної експертизи (ч. 3 ст. 242, ч. 2 ст. 509 КПК) тощо[6].

Висновки. Підводячи підсумки з даного дослідження, варто зазначити, що позитивним є той момент, що новий КПК дає чітке визначення поняття слідчого судді. Це суддя суду першої інстанції, до повноважень якого належить здійснення у порядку, передбаченому цим Кодексом, судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, та у випадку, передбаченому статтею 247 цього Кодексу, – голова чи за його визначенням інший суддя Апеляційного суду Автономної Республіки Крим, апеляційного суду області, міст Києва та Севастополя [6].

Таким чином, інститут слідчого судді, введений в дію новим КПК України – це значний крок на шляху реформування судової системи України, який забезпечуватиме законність та обґрунтованість в прийнятті таких рішень, як застосування заходів кримінально-процесуального примусу, проведення слідчих та інших процесуальних дій, що обмежують конституційні права громадян України.

Список використаних джерел:

1. Туманянц А. Р. Слідчий суддя як суб'єкт реалізації судових функцій у досудовому провадженні / А. Р. Туманянц // Форум права. – 2011. – № 2. – С. 896-901 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-2/11tarudp.pdf>.
2. Маляренко В. Головні напрями розбудови кримінального судочинства, структура і зміст майбутнього КПК України / В. Маляренко, П. Пилипчук // Право України. – 2000. – № 8. – С. 10-20.
3. Грошевий Ю. Проблеми удосконалення законодавства, що регулює кримінально-процесуальну діяльність / Грошевий Ю. // Вісник Академії правових наук України. – 2003. – № 2-3. – С. 690-700.
4. Скрипіна Ю. В. Слідчий суддя в системі кримінально-процесуальної діяльності (порівняльно-правове дослідження) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук / Ю. В. Скрипіна. – Х., 2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/ard/2005/05kovpsk.zip>.
5. Іваненко І.В. Інститут слідчого судді за новим Кримінальним процесуальним кодексом України / І.В. Іваненко // Матеріали конференції суддів Апеляційного суду Черкаської області та загальних місцевих судів Черкаської області. – 19 жовтня 2012 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cka.court.gov.ua/sud2390/practice/uzagalnennja/0001/>.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України. Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651a-17/print1330439902276360>.

ЧЕРНЕЦЬ М. Г.,
кандидат юридичних наук,
доцент, викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін
факультету права та масових комунікацій
(Харківський національний університет
внутрішніх справ)

УДК 342.95

**ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ
ЗА НОРМАМИ КПК УКРАЇНИ 2012 р.**

Досліджено специфіку розслідування злочинів проти економічної безпеки держави. Вивчено норми нового кримінально-процесуального законодавства України.

Ключові слова: економічна безпека, розслідування злочинів, нове кримінально-процесуальне законодавство.

Исследована специфика расследования преступлений против экономической безопасности государства. Изучены нормы нового уголовно-процессуального законодательства Украины.

Ключевые слова: экономическая безопасность, расследование преступлений, новое уголовно-процессуальное законодательство.

The specific of investigation of crimes against state economic safety is reflected. Some norms of Ukrainian criminal procedure legislation are researched.

Key words: economic safety, investigation of crimes, new criminal procedure legislation.

Вступ. Набрання чинності новим Кримінально-процесуальним кодексом України, прийнятим 13 квітня 2012 р. (далі – КПК 2012 р.), вносить суттєві зміни у порядок кримінального провадження. Новації стосу-

